

Educația - misiune, valori și principii de viață, cu rol important în prevenirea devianței și delincvenței juvenile

Dr. Nelu NIȚĂ

Universitatea George Bacovia, Bacău, România
nita_nelu@yahoo.com

Mihaela GRĂDINARU

Instituția Prefectului - Județul Vaslui, România
ela_gradinaru@yahoo.com

„Eu sunt copilul.

Tu ții în mâinile tale destinul meu.

Tu determini în cea mai mare măsură, dacă voi reuși sau voi eșua în viață.

Dă-mi, te rog, acele lucruri care mă vor îndrepta spre fericire.

Educă-mă, te rog, să pot fi o binecuvântare pentru lume ...”

(din „Child's Appeal”, **Mamie Gene Cole**)

Rezumat: După cum este deja cunoscut, în sens durkheimian, fenomenul de devianță și delincvență este caracteristic oricărei societăți, indiferent de nivelul de democrație instaurat. Devianța și delincvența juvenilă din România, datorită nivelului ridicat, reprezintă un fenomen care determină, constant, cercetători din diferite domenii de studii, cum sunt cele ale criminologiei, sociologiei, psihologiei, pedagogiei, etc., să studieze și să analizeze comportamentele deviante și delincvente ale copiilor, tinerilor și adolescenților, în vederea explicării, prevenirii și combaterii acestora. Din punct de vedere preventiv, considerăm că cele mai importante demersuri teoretice și practice, în acest sens, sunt cele care au punct de plecare educația, ale cărei efecte pozitive pot consta în diminuarea continuă și ținerea sub control a devianței și delincvenței juvenile, a la long. Prin urmare, în această lucrare dorim să punem în evidență demersurile noastre de cercetare, privind rolul primordial al sistemului de valori și al principiilor de viață, transmise prin educație tinerei generații, care au și un rol extrem de important în prevenirea devianței și a delincvenței în România de mâine, a urmașilor noștri.

Cuvinte cheie: devianță; delincvență; educație; ideal educațional; familie; școală; valori morale.

Introducere

În ceea ce privește devianța, ca noțiune, aceasta desemnează nonconformismul indivizilor, abaterea sau îndepărtarea acestora față de normele și valorile, scrise sau nescrise, recunoscute și acceptate în cadrul unei societăți. Din punct de vedere al finalităților, devianța poate fi pozitivă, ceea ce este de dorit, și ar trebui încurajat, precum și negativă, ceea ce nu mai poate fi de dorit, și nu ar trebui încurajat, în niciun fel. În primul caz, devianța poate avea ca finalitate invenții și inovații, fiind utilă societății, iar în al doilea caz devianța este orientată împotriva normelor și valorilor, conducând astfel la alterarea și distrugerea societății. Diferite comportamente umane care fac parte din devianța negativă, ca fenomen, în diferite societăți pot fi considerate „normale”, acestea ținând, după caz, de fumat, de consumul exagerat de alcool, de diferite forme ale agresivității verbale sau comportamentale, de necinste, de întârzieri, etc. Fiind manifestate sau practicate de segmente largi ale populației, diferitele comportamente negative care fac parte din devianța negativă „normală” sunt considerate ca fiind o practică firească în societatea sau grupul din care acestea fac parte. Spre

deosebire de acestea, alte comportamente negative se încadrează în devianța „patologică”, acestea intrând în conflict grav cu morala publică și cu normele sociale și juridice, situație în care pot amenința stabilitatea și securitatea societății. În această categorie se încadrează delincvența. Oricând comportamente specifice devianței negative normale, pot ajunge să facă parte din sfera devianței patologice, specifice delincvenței.

Delincvența, ca și concept, constituie o formă particulară de devianță negativă, care are un grad mai ridicat de pericolozitate, constând în încălcarea normelor juridice care orientează comportamentul indivizilor, afectând astfel cele mai importante relații și valori ale societății. Din punct de vedere criminologic, comportamentele delincvente cele mai grave constituie infracțiuni, care, ca fenomen social, reprezintă manifestări ale criminalității.

Devianța și delincvența juvenilă, constituie o formă specifică a devianței/delincvenței, fiind un fenomen complex, reprezentat de ansamblul comportamentelor și conduitelor copiilor și minorilor, care sunt în conflict cu sistemul de valori morale și juridice ale societății.

În ceea ce privește educația, ca noțiune, pornind de la sensul etimologic al termenului, ale cărui rădăcini se află în cuvântul latin „educō - educare”, care înseamnă creștere, hrănire sau îngrijire, se poate aprecia că **educația** reprezintă procesul de hrănire a individului cu idei, în vederea ridicării acestuia dintr-o stare inferioară - naturală, la una superioară - culturală, proces care implică dezvoltarea inteligenței, afectivității, voinței, capacității generale de cunoaștere și transformare a lumii, în ansamblul ei.

Scopul fundamental al educației, ca activitate eminent socială, constă în formarea și transmiterea unei anume experiențe de viață către un subiect uman care este angrenat, astfel, într-un mecanism de influențare sistematică și conștientă, în conformitate cu finalitățile urmărite prin scopuri și idealuri colective și individuale.

1. Rolurile educației și idealul educațional

Rolul formativ al procesului educațional a fost sintetizat de filosoful și pedagogul ceh Johann Amos Comenius, în lucrarea sa „Didactica magna”, în care afirmă că, deși oamenii sunt înzestrați la naștere cu „semințele științei, ale moralității și religiozității”, acestea devin un bun al fiecăruia numai prin educație. În concepția lui Comenius, nimeni „nu poate deveni om decât dacă este educat”, ceea ce înseamnă că activitatea de formare și stimularea resurselor individuale conduce, de o manieră implicită, la desăvârșirea omului.

Rolul de influențare pe care îl are educația, este acela prin care se urmărește dezvoltarea continuă a unor calități umane specifice și explorarea de noi orizonturi de cunoaștere pentru individ. Prin acest rol, este exploatată întocmai atitudinea activă a omului față de propria împlinire, dar și simțul responsabilității pentru generațiile viitoare, exprimat prin intenția și preocuparea permanentă de a transmite urmașilor idealul educației, acela de „a fi” și „a deveni”. În sens restrâns, acest ideal educațional reprezintă „tipul de personalitate pe care o anumită societate, într-o anumită etapă istorică, îl proiectează, și la care aspiră sau pe care îl impune, ca pe modelul cel mai general de referință pentru valorile împărtășite de societatea respectivă, în orizontul de timp care îi este accesibil”. În sens larg, idealul educațional este „expresia idealului sau modelului cultural de personalitate, care sintetizează valorile supreme ale unei societăți, ale unei culturi și ale unei civilizații circumscrise unui anumit spațiu geografic, socio - cultural, economic, politic, precum și unei anumite perioade de timp care, prin caracteristicile și sensurile esențiale ale evoluției sale interne, se detașează ca o epocă istorică” [1]. Așadar, idealul educațional oferă un model de proiectare a personalității, în care se întrepătrund resursele interne ale acesteia cu dezideratele dinamicii sociale, în care personalitatea este implicată ca fiind subiect creator.

Din această perspectivă, în condițiile globalizării accentuate și a modernizării societății, rolul educației poate fi privit, în mod deosebit, ca având, „o influență complexă, de natură să determine atât pregătirea tinerei generații, din toate punctele de vedere, pentru ca aceasta să se poată integra repede și cât

mai bine în societate, cât și menținerea omului, pe parcursul vieții sale, la nivelul cerințelor societății în continuă schimbare și restructurare” [2].

Rolul de mediator al educației, se remarcă prin aceea că facilitează interacțiunea dintre premisele ereditare și condițiile de mediu, orientând procesul formării și dezvoltării personalității individului, către asimilarea și interiorizarea progresivă a elementelor socio-culturale din mediul ambiant. Prin intermediul rolului de mediator al educației, orice individ transferă în propriul comportament modele, norme, valori, atitudini, cunoștințe, ce asigură trecerea de la realitatea pur biologică la cea socială, umană. Pe această bază - având ca premisă predispozițiile ereditare - se edifică personalitatea individului.

Firește că, odată cu dezvoltarea oamenilor ca entități singulare, distincte, dar care activează în spațiul aceleiași colectivități, educația este aceea care contribuie la evoluția întregii societăți umane. Avantajele procesului educațional revin, astfel, nu doar celui care beneficiază în mod direct de instruire, ci ele își dovedesc, în timp, contribuția majoră la soluționarea anumitor situații problematice, de natură socială și economică. În acest sens, este cunoscut faptul că, prin caracterul ei dinamic și flexibil, educația generează mai mult efecte pozitive la nivel de societate, cum sunt: consolidarea democrației într-un stat, creșterea economică, inovația tehnologică, diminuarea comportamentelor anti-sociale, delincvențe și criminale, însă eficiența acestora rămâne controversată, în special în cazul în care programele educaționale vizează generalități, nefiind adaptate contextului în care se aplică și particularităților acestuia.

Problema necesității eficientizării educației în România, care de mulți ani este la ordinea zilei, considerăm că apare și se menține din cauza abordărilor simpliste, care aduc în discuție limitarea procesului de instruire numai la mediul formal, în instituțiile de învățământ. Însă, în mod cert, educația ține mai ales de cadrul informal, unde se realizează prin imitare, prin referire directă atât la comportamentul din familie, cât și la cel din colectivitate, care formează o anumită opinie în legătură cu noțiunile de „Bine” și „Rău”, ajută la conturarea unui tip de personalitate și a unui mod specific de acțiune, rațional, mai degrabă decât instinctual.

2. Educația în familie. Valorile familiei.

Expresia intens uzitată „cei șapte ani de acasă” nu se referă doar la modificările corporale cantitative care se dobândesc în mod natural după naștere, ci are în vedere că, între creșterea corporală și dezvoltarea psihică este necesar să existe o armonie deplină, modelarea făcându-se, prin educație, asupra fondului omenesc, mai mult decât asupra formei. În ceea ce privește educația de acasă, un studiu realizat de Royal Economic Society (Societatea Economică Regală) din Marea Britanie, a constatat că nivelul de reușită al unui elev și abilitățile acestuia sunt influențate de cinci ori mai mult de către părinți și familie, decât de profesorii de la școală [3].

În mod cert, în ceea ce ne privește apreciem că, procesul de formare și instruire a copilului revine, în mod direct, familiei în care acesta se naște, părinții constituind repere fundamentale de viață, și trebuie să continue ulterior în școală, unde cadrele didactice și psihologii școlari, prin abordări corespunzătoare fiecărei etape de creștere și fiecărui nivel de școlarizare, contribuie la desăvârșirea individului și îl orientează, în perspectiva unei integrări firești și a unei adaptări ușoare la viața și normele sociale. Însă, așa cum arată și Michael Wilshaw director al OFSTED (Oficiul pentru Standarde în Educație și Servicii pentru Copii din Anglia), profesorii sunt nevoiți să suplinească lipsa de educație din familie. Ei nu reușesc să-și facă întotdeauna în mod corespunzător datoria, deoarece de multe ori trebuie să devină înlocuitori ai familiei pentru elevi, fiind nevoiți să acopere deficitul din educația pe care ar trebui să o facă părinții acasă cu proprii copii [3]. Pe aceste considerente, în România lucrurile fiind și mai grave, apreciem că pe timpul anilor de studii se impune însă o unitate de acțiune și o permanentă legătură între factorii educativi, părinți și profesori, deoarece altfel există riscul ca efortul individual de formare și modelare a copilului, depus de oricare dintre aceștia, să fie limitat și să scadă eficiența întregului proces educativ.

Totuși, activitatea parteneriatului educațional familie - școală ar fi nesemnificativă, dacă aceasta nu ar fi susținută și completată prin autoeducație. Autoeducația presupune capacitatea de reflecție, folosirea cu maximă eficiență a timpului educației, dar și dezvoltarea a patru categorii de metode: *metode de autocontrol* (autoobservația, autoanaliza, introspecția), *metode de autostimulare* (autoconvingerea, autocomanda, autocritica, autosugestia, autoexersarea), *metode de autoconstrângere* (autodezaprobarrea, autocunoașterea, autorespingere), *metode de stimulare a creativității* (autoevaluarea, autoaprobarea) [4].

O reală provocare în asigurarea unui demers educativ de calitate și adaptat nevoilor contemporane ale societății o constituie *problematica valorilor*, de la cele universale la cele individuale, care sunt transmise cu scopul de a ghida individul în relație cu ceilalți și de a declanșa reacțiile acestuia la factorii de mediu.

Ca măsură a unui comportament autonom și responsabil, *valoarea* are câteva caracteristici importante, dintre care pot fi amintite: dezvoltarea timpurie în viața copilului, din experiențele directe cu oamenii și în special cu membrii familiei, rezistența la schimbare, formarea în medii socioculturale diferite, prin comportamente și atitudini observate și experimentate. Valorile reprezintă, de fapt, acele comportamente, procese de gândire, trăsături de caracter, pe care societatea le consideră corecte, bune, cu rezultate dezirabile, care merită să fie preluate de alții, în funcție de morala fiecăruia și de liberul arbitru.

Dimensiunea valorică este intrinsecă educației, deoarece - prin instruire - valorile sunt asimilate și transmise generațiilor viitoare, iar finalitatea constă în formarea capacității persoanei de a crea și promova el însuși valori pozitive [5].

Dezvoltarea caracterului moral al copiilor și al tinerilor constituie prioritatea absolută a oricărui demers educațional, *moralitatea* fiind o condiție esențială pentru evoluția civilizației. Comportamentul moral necesită însă empatia și creativitatea celorlalți, astfel că nu putem deveni ființe morale decât asimilându-ne societății, prin adaptare la valorile promovate de aceasta [6]. O educație pentru toate ființele umane, este una care „cere enorm de la noi toți: profesori și elevi, societăți și indivizi” și „nu poate avea succes, dacă nu avem căi de a proba ce s-a înțeles și ce s-a interpretat greșit”. Prin educație, cetățenii lumii devin „culți, disciplinați, capabili să gândească în mod critic și creator, să aibă cunoștințe despre o varietate de culturi, să fie capabili să participe activ la discuții despre noi descoperiri și noi variante, să fie dornici să-și asume riscul propriilor convingeri” [7].

Cercetătorul R. H. Dave consideră că educația trebuie să accentueze posibilitatea subiecților de a fi instruiți pe tot parcursul vieții, să excludă sau să minimalizeze anxietățile, și să sporească optimismul în legătură cu scopul final - menținerea și ameliorarea calității vieții. De aceea, în elaborarea strategiilor de motivare a părinților, pentru a învăța continuu cum să se raporteze la copii, trebuie să se țină cont de următoarele aspecte: posibilitatea participării la viața socială și asumarea de responsabilități, formarea atitudinii corecte față de bunurile materiale și valorile spirituale, conectarea și adaptarea valorilor culturale dobândite prin educație la nevoile individuale.

Este cunoscut faptul că familia își are propriul sistem de valori, indiferent de categoria din care face parte, pe care le promovează în sistemul inter-relațiilor din cadrul său. Acest sistem unic de valori se formează în funcție de tradiția neamului / etniei, ethosul pedagogic familial, vârsta părinților, studiile și nivelul lor de inteligență, componența familiei, coeziunea și adaptabilitatea ei, condițiile de trai, tradițiile familiale, particularitățile individual-psihologice, concepția despre lume și cea pedagogică a membrilor familiei. Esența educației familiale constă în formarea tinerei generații prin intermediul valorilor socio-culturale, ceea ce ține de perspectiva promovării unor principii autentice, validate de o anumită practică pedagogică.

Valorile morale reflectă anumite cerințe și exigențe generale, ce se impun comportamentului uman, în virtutea idealului care se dorește a fi atins. Ele se referă la un câmp larg de situații și manifestări comportamentale, cum sunt: patriotismul, atitudinea față de democrație, libertatea, cinstea, onestitatea, responsabilitatea, eroismul, cooperarea, modestia, etc.

Spre deosebire de acestea, normele și regulile morale aduc în discuție o situație concretă și generează implicit cerințe de comportare conforme cu idealul și valorile morale. „Normele, preceptele și regulile morale sunt considerate ca fiind modele sau prototipuri de comportare morală, elaborate de societate sau de o

comunitate mai restrânsă și aplicabile unei situații date. Exprimând exigențele uneia sau mai multor valori, prin intermediul lor, individul își exteriorizează atitudinea sa morală în fapte și acțiuni concrete” [8].

Prin urmare, esența educației morale constă în asigurarea unui cadru adecvat interiorizării componentelor moralei sociale în structura personalității copilului, elaborarea și stabilizarea pe această bază a profilului moral al acestuia, în concordanță cu imperatiile societății. Scopul fundamental al educației morale vizează formarea individului ca subiect care gândește, simte, acționează în spiritul cerințelor și existențelor moralei sociale al idealului, valorilor, normelor și regulilor pe care ea le incumbă.

Trăsături ca perseverența, tenacitatea, spiritul de disciplină, respectul pentru adevăr, simțul răspunderii, conștiințozitatea, pot mobiliza resursele interne ale personalității copilului în direcția eficientizării educației intelectuale, a receptivității și asimilării valorilor științifice [9]. Un astfel de profil moral întreține în permanență curiozitatea, pentru descoperirea continuă de soluții, pentru impunerea noului în viața cotidiană. Influențe morale pot fi exercitate și asupra activităților profesionale, prin stimularea efortului și a curiozității de punere în practică a cunoștințelor asimilate, de formare a unor noi capacități, priceperi și deprinderi indispensabile exercitării unei meserii sau profesii.

Formarea profilului moral al copilului, în dezacord cu imoralitatea și delincvența, impune un consens între valorile științifice și cele tehnologice, din perspectiva aplicării lor în folosul comunității [10]. De asemenea, impune o permanentă interacțiune între idealul moral și cel estetic, deoarece morala este cea care stimulează împlinirea de sine a omului prin intermediul valorilor estetice. Acestea, la rândul lor, sensibilizează și stimulează cunoașterea și înțelegerea valorilor morale, judecata și aprecierea estetică întemeindu-se și pe considerente de ordin moral. Deoarece toate laturile și aspectele devenirii personalității sunt supuse modelării și controlului moral, putem afirma că și dezvoltarea fizică se află sub influența componentei morale, influență care se exercită prin mobilizarea voinței în direcția fortificării fizice a organismului, având drept finalitate formarea unor calități și deprinderi morale.

3. Educația în familia românească tradițională și în familia modernă

3.1. Familia românească tradițională. Principiul fundamental al educației în familia românească tradițională, îl constituie *moralitatea*, caracterizată, printre altele, de trăsături care îi asigură statutul de „punct gravitațional de existență comunitară”, precum: loialitatea față de instituția familiei, care este situată mai presus de interesul propriu, subordonarea femeii ca soție și ca mamă, atribuirea de roluri precise, prestabilite pentru copiii de ambele sexe, încurajarea supunerii și a conformismului în relațiile inter-familiale.

Elementul focal al stilului de viață impus de familia tradițională este *autoritatea* care, în general, implică existența și multiplicarea unor raporturi de inegalitate între membrii familiei, și care se manifestă și în ceea ce privește creșterea și instruirea copiilor. Din acest punct de vedere, rolurile sunt distribuite pe criterii de ierarhie, conformism și putere, ce consacră superioritatea părinților asupra copiilor, a vârstnicilor asupra tinerilor, a bărbaților asupra femeilor, a fraților mai mari asupra celor mai mici. Autoritatea bărbatului și a vârstnicului este rar pusă sub semnul întrebării, deoarece astfel a fost perpetuat modelul, preluat prin imitație, și orice atitudine de negare a acestuia poate conduce la etichetare, marginalizare și stigmatizare.

Totuși, această idee de autoritate nu exclude formarea și generarea unui sistem de principii puternice de viață, pentru copiii care sunt considerați o reală valoare familială, un centru al identității. Valorile familiei tradiționale românești sunt centrate, de fapt, pe o formă indisolubilă de iubire și atașament emoțional, care se suprapune rigurozității și stricteții patriarhale, și care contribuie la evidențierea unicității fiecăruia dintre membri. Totodată, se remarcă la aceștia respectul față de familie și comunitate, dragostea de țară și de pământul strămoșesc, solidaritatea și dedicarea pentru cauze comune în vederea asigurării unui climat familial și social de stabilitate și siguranță, precum și cultivarea de atitudini din care rezultă satisfacerea nevoilor emoționale și spirituale, cum sunt: religiozitatea, altruismul, bunătatea, compasiunea și toleranța, adevărul, sinceritatea.

Educația și atenția deosebită acordată procesului de instruire, instructorilor și rezultatelor școlare, constituie valori fundamentale în familia tradițională românească, deoarece - prin intermediul lor - copiii au

dreptul legitim la ascensiune socială. În același timp, se realizează un transfer de autoritate morală către urmași, părinții dobândind, la rândul lor, prin moștenitori, un statut social mai înalt în comunitate. Idealizarea scolii este prezentă atât în ceea ce privește părinții din mediul rural, cât și la cei din mediul urban, care văd în educație cheia unei vieți mai ușoare și mai împlinite decât a lor, ocuparea unui loc de muncă mai bine apreciat social și mai bine remunerat, reducerea sau soluționarea mai rapidă a conflictelor dintre generații.

3.2. Familia românească modernă. Opușă, dar nu totalmente, familiei tradiționale, este familia modernă, care se bazează pe *individualism* ca principiu esențial, fapt care explică disocierea nucleului familial, prin creșterea spectaculoasă, de la an la an, a numărului de divorțuri și toleranța din ce în ce mai mare față de acest fenomen social. Pe lângă avantajele aduse de individualism, ca element de modernitate în societatea românească, apar noi provocări și conflicte generate de schimbarea permanentă a sistemelor de referință valorică, obediența și conformismul devenind complet nefuncționale odată ce femeia a căpătat independență economică, iar copiii, un mai mare control asupra propriului destin.

Valorile familiei moderne contribuie la construirea unui stil de viață distinct de cel al familiei tradiționale: autorității i se substituie, ca valoare focală, *cooperarea*. Aceasta este susținută de valori precum egalitatea, schimbarea și comunicarea. Astfel, familia modernă poate fi caracterizată printr-o accentuată flexibilitate a structurii de autoritate și putere. Nu mai există un model unic, dominant, în care bărbatul decide, atât în privința hotărârilor care vizează viața conjugală, cât și a celor care privesc relația parentală, așa cum se întâmpla în familia tradițională.

Relațiile familiale moderne surprind reciprocitatea puterii și a autorității, pe diferite nivele și la diferite intensități, în contextul mai general al unui egalitarism afirmat și, tot mai des, pus în practică. Plecând de la aceste considerente și analizând actualele tendințe, ca o alternativă la aceste stiluri de viață, se poate aprecia că, în viitor, unica valoare familială focală va fi individualitatea, susținută de competiție, nonconformism și singurătate [11].

Din punct de vedere sociologic, „familia contemporană cunoaște un proces de eroziune structurală, de demisie de la funcțiile sale, o degradare continuă a autorității, implicat a calității mediului educativ specific (în primul rând, prin slăbirea controlului asupra copiilor și prin îngustarea registrului de influențare a acestora)” [12]. Mai mult de atât, din punct de vedere tehnologic, considerăm că în familia contemporană, copiii generației smartphone și internet, a căror inteligență se adaptează extrem de rapid la mediul în care trăiesc, fac și mai grea misiunea educațională a părinților, metodele clasice de parenting nemaifiind întotdeauna valabile.

În plus, violența familială, dezinteresul și sărăcia, determinate de situația economico-socială precară a tot mai multor familii din România (cu venituri extrem de mici, cu părinți în șomaj, cu spațiu locativ restrâns sau inadecvat, familii neadaptate / dezrădăcinate ca urmare a trecerii din mediul urban în cel rural sau invers, a strămutării în altă localitate, sau familii temporar incomplete, în care unul dintre părinți sau ambii părinți se află la muncă în alte țări, și ai căror copii se află în grija bunicilor sau a altor rude), predispune copiii la insecuritate și instabilitate morală și, pe cale de consecință, la comportamente deviate și delincvente. Copiii proveniți din familii dezinteresate, dezorganizate sau confruntate cu probleme economice dificile sunt tentați să evadeze din căminul familial, lezat grav ca urmare a tensiunilor și conflictelor dintre părinți, să abandoneze școala [13] și să își caute suportul afectiv în grupul stradal, între prieteni de ocazie, în medii microsociale dubioase, unde se angajează cu ușurință în activități ce degenerază în acte antisociale, precum consum de droguri și substanțe etnobotanice (NSP), distrugeri de bunuri, furturi, agresiuni, tâlhării, precum și alte acte de criminalitate mai mult sau mai puțin grave. Datorită deficitului educațional, odată ajunși în zona devianței și a delincvenței, eforturile de reintegrare și resocializare a copiilor și tinerilor expuși acestor situații, sunt imense și incomensurabile, și, de cele mai multe ori, fără șanse de succes.

La acestea se adaugă și alte riscuri educative, respectiv familiile cu disoluții totale (cu ambii părinți bolnavi cronici, alcoolici, moral decăzuți sau agresivi), în care deteriorarea relațiilor intra-familiale și destabilizarea funcțiilor familiei reprezintă procese ireversibile. „Familiile din aceste categorii nu-și pot

întemeia educația copiilor pe forța și pe complementaritatea aportului educativ al fiecăruia dintre părinți” [14].

O altă categorie de factori de risc familial ține de greșelile educative ale părinților, care afectează o serie de familii formal organizate (închegate): lipsa de responsabilitate față de propriul copil, lipsa de considerație, tradusă prin jigniri, insulte, psihologizare sau victimizare, nemulțumirea și dezaprobarea constantă față de acțiunile întreprinse și rezultatele lor, recompensarea facilă și hiperprotecția. Toate acestea erodează stima de sine a copilului și îl determină fie să caute aprobare, acceptare și sprijin în exteriorul familiei, fie să se interiorizeze și să devină un adult emotiv, anxios și deprimat, care dispune de rezerve latente de agresiune, și care nu își poate găsi locul și rolul în societate.

Părinții rigizi, tiranici, inabordabili și non-permisivi în ceea ce privește principiile lor educative, care persistă în atitudini critice față de copil, sunt tributari unei imagini devalorizante asupra propriilor urmași, văzând în ei ființe nedezvoltate, simple marionete ușor de manevrat. Modul corect de tratare a copilului „pornește de la nevoile sale specifice, de la problemele sale emoționale și situațiile obiective în care el se află” [15]. Erorile în educație ale părinților de astăzi conturează, din ce în ce mai clar, fenomenul de dezangajare a acestora de la funcția de „părinte”, prin cedarea atribuțiilor educative școlii, sau altor colective - sportive, culturale, civice - din care copilul face parte [16].

4. Educație și valori morale în Europa occidentală

Sub imperativul globalizării și al schimbărilor permanente care caracterizează secolul în care trăim, se poate vorbi despre o „dilemă identitară europeană”, care aduce în prim plan problema adaptării valorilor umane fundamentale la necesitățile sociale și individuale din prezent. Această „dilemă identitară” se regăsește și în societatea românească modernă, aflată în căutarea valorilor proprii, autentice, care să îi definească spiritul democratic, european, după perioada îndelungată de regim comunist care a impus „propriile principii de viață false, materialiste” [17]. Sociologul american Talcott Parsons argumentează asupra „capacității de adaptare generalizată” a societăților la mediul în care evoluează, implicațiile mergând până la urmarea acelorași pattern-uri de evoluție (în speță de la tradiționalism către modernitate), în toate comunitățile umane.

Totuși, discrepanțele majore dintre valorile de bază ale societății românești și cele promovate de societățile europene occidentale, relevă un potențial major de acomodare a acestora din urmă la exigențele contemporane, datorat - în primul rând - economiilor mai dezvoltate. Țările Europei Occidentale, cum sunt Germania, Franța, Spania, Olanda, Marea Britanie și Statele Scandinave, au ca repere sociale esențiale de funcționare *valorile democratice umaniste*, care promovează principiile etice constituite din „Binele universal” și tot ceea ce acesta generează, tinde spre, sau înmulțește Binele, cu scopul de a pune în valoare Omul și atribuțiile lui unice [18].

Valorile umaniste promovate de familie în Europa Occidentală cuprind, în primul rând, valori morale precum: 1. *demnitatea*; 2. *onoarea*; 3. *onestitatea*; 4. *responsabilitatea față de sine, de comunitate și de societate*; 5. *dreptatea și corectitudinea*; cărora li se asociază: 6. *patriotismul* și, 7. *respectul sincer pentru valorile naționale*, în general. În al doilea rând, în cadrul acestor state *nu sunt agreeate sub nicio formă violența, discriminarea sau orice fel de dictatură*, existând credința fermă că nu vor exista abateri și nu se va susține niciodată, la nivel de autoritate și de individ, încălcarea egalității și a libertăților umane personale și de grup.

Înșușirea acestui sistem de valori, în țările Europei Occidentale, se realizează în mod natural, încă din primii ani de viață petrecuți în familie, se valorifică în cadrul școlii, și se exersează pe parcursul întregii vieți, în virtutea unor deprinderi firești și a exemplelor pozitive oferite de ceilalți membri ai comunității. Aceasta dovedește eficiența demersului educațional practicat de statele Europei Occidentale, care se bazează pe un parteneriat activ între părinți, sistemul de învățământ public și cel privat, și diferite grupări religioase și confesionale, care dețin fiecare un *rol strategic* în formarea, modelarea și menținerea individului în linia valorilor morale care definesc aspirațiile societății.

Europa vestică, în general, și Țările din Peninsula Scandinavă, în special, unde copiii sunt considerați un „bun al statului”, cu drepturi egale cu ale părinților, au înțeles că este necesar ca educația modernă să transmită eficient și, pe scară largă, acel volum de cunoștințe și informații adaptate noii civilizații a globalizării, care să nu copleșească prin cantitate, dar să contribuie la dezvoltarea oamenilor la nivel individual și comunitar. „Educația trebuie să traseze transformările noii lumi aflate în permanentă mișcare și, în același timp, să pună la dispoziția oamenilor instrumentele de orientare cu ajutorul cărora aceștia să găsească drumul afirmării și dezvoltării continue” [19].

În acest sens, pilonii fundamentali ai educației de tip occidental sunt: „*a învăța să știi*”, „*a învăța să faci*”, „*a învăța regulile conviețuirii*” și „*a învăța să fii*”. Fiecare dintre acești piloni, primesc mereu noi conținuturi formative și impun, în permanență, noi strategii de predare - învățare - evaluare. Spre deosebire de sistemul românesc, centrat pe cantitate și teoretizare, și mai puțin pe aplicarea informației dobândite, educația europeană își propune să înzestreze copiii și tinerii cu exact ceea ce au nevoie aceștia pentru a trăi frumos în lumea de mâine, împreună cu ceilalți, spre binele tuturor.

„*A învăța să știi*”, se concretizează, în primul rând, prin crearea condițiilor de educație specifice societății cunoașterii, pentru fiecare locuitor al planetei, prin înțelegerea propriului destin și a esenței ființei umane, în vederea adoptării unui comportament demn, sociabil și responsabil. În acest scop, copiilor li se cultivă sentimentul de necesitate rapidă la cele mai semnificative cuceriri ale umanității, în calitate de permanenți prieteni ai științei.

„*A învăța să faci*”, exprimă dimensiunea comportamentală, practică, a conduitei copiilor, orientată spre întemeierea unor raporturi de comunicare și de activitate practică. Mai mult decât atât, educația le formează tinerilor competențele necesare în gestionarea conflictelor, și pentru stabilirea unor relații stabile de cooperare și înțelegere, noi atitudini sociale cu impact în armonizarea relațională, internațională. În acest sens, educația asigură formarea și perfecționarea unor noi aptitudini sociale, care ocupă un rol prioritar față de cele ocupaționale.

În vederea realizării noilor tipuri de relații sociale internaționale, educația trebuie să-și amplifice posibilitățile pentru a-i învăța pe copii „*regulile conviețuirii*”. Formarea atitudinilor, aptitudinilor și cunoștințelor necesare descoperirii, pas cu pas, a celuilalt, a înțelegerii diversității rasei umane și a necesității conștientizării similitudinilor dintre oameni și a interdependențelor acestora, devin obiective specifice integrării la cerințele societății globale. Desigur, foarte importante rămân efortul și capacitatea de a te cunoaște pe tine însuși, ca o condiție pentru a-l putea cunoaște pe celălalt și a putea privi lumea din perspectiva celuilalt. Înțelegerea semnificațiilor reacțiilor celuilalt, ca rezultat al cultivării empatiei și altruismului, devine o cale eficientă pentru a evita sau soluționa conflictele pe parcursul înțelegerii vieții.

Prin conținutul celui de-al patrulea pilon, care statuează ca scop general „*a învăța să fii*”, educația asigură dezvoltarea multilaterală a fiecărui individ, calitățile de cetățean în slujba națiunii și a lumii. Formarea unor personalități, a căror principală îndatorire o constituie slujirea societății și a semenilor lor, sunt condiții pe care se întărește comportamentul pentru societatea globală. Noua personalitate trebuie să devină capabilă de a acționa cu autonomie crescută, pe baza armonizării propriei concepții, cu asumarea răspunderii pentru sine și pentru ceilalți. Educația, într-o societate globală, este subordonată necesității punerii în valoare a potențialului uman, în totalitatea sa, urmărind dezvoltarea calităților intelectuale și psihofizice, simțul și comportamentul estetic și moral, capacitatea de a comunica în limba maternă și în alte limbi de circulație internațională.

Astfel, dacă privim importanța acordată educației, în general, în statele europene occidentale, constatăm că valoarea absolută, rațiunea oricărui demers educațional, o constituie „omul” și libertatea acestuia de acțiune.

Concluzii

Valoarea educației este exact aceea a vieții însăși, deoarece instruirea presupune - în primul rând - „a învăța să trăiești”. Raportat la contextul social românesc, se poate afirma că românii nu valorizează suficient de mult educația, pentru că nu își respectă atât cât se cuvine viața, într-un stat democratic [20].

Menirea principală a educației, o reprezintă evoluția individului spre un sine independent. Aceasta constituie, de asemenea, și principala provocare umană, din moment ce succesul nu este garantat în orice moment, deoarece procesul poate fi întrerupt, blocat sau deranjat, astfel încât ființa umană se poate fragmenta, frînge, aliena sau înțepeți, la un nivel sau altul de maturitate emoțională. Așa cum ne descrie și Trainerul american Jack Canfield, nu este greu de observat că majoritatea oamenilor naufragiază pe parcursul acestui proces de dezvoltare [21]. Suntem de acord cu acesta atunci când susține că, în prezent, „educația eficientă constă în a-i da copilului rădăcini (să se dezvolte) și apoi aripi (să zboare)”. Siguranța, soliditatea fundamentului uman (obținut prin educația din familie și din cadrul școlii) și consolidarea permanentă a încrederii și stimei de sine, sunt premisele principale ale reușitei personale, inclusiv în lupta cu devianța și delincvența. În România, se constată că multe dintre dramele evoluției spre individualizare și autonomie, se datorează tocmai comportamentului indiferent și pasiv al familiei, al școlii și al societății, în general, față de nevoile reale ale copiilor și ale tinerilor care, dezvoltându-se într-un climat social instabil, nesigur și indiferent, își fracturează sinele înainte de a fi pe deplin format, astfel încât până la devianță și delincvență nu mai este decât un simplu pas, și acela, de cele mai multe ori se îndeplinește, consecințele fiind pe măsura indiferenței manifestate.

Pentru realizarea menirii educației, apreciem că la nivel micro-social se impune revitalizarea funcțiilor de bază ale instituțiilor sociale cu rol educativ și de control social al familiei, școlii și comunității sociale. În această perioadă de disoluție a reperelor morale, educația poate și trebuie să aducă un suflu comportamental nou, la nivel individual și social, și, în acest sens, școala și familia, principali factori educativi, trebuie să coopereze în continuare, atât în mediul urban cât și în cel rural, mai mult ca oricând, pentru a găsi cele mai potrivite modalități de conlucrare în educarea copiilor, în spiritul asimilării și respectării celor mai importante valori ale societății.

Unicitatea fiecărui individ, atât de intens cultivată în țările europene occidentale, poate fi promovată și în România, prin găsirea unui echilibru corect între protecție și libertate. Protecția reprezintă asigurarea unui cadru optim de evoluție în familie, școală și societate. Libertatea este dată de posibilitatea acordată fiecărui individ de a alege tipul și nivelul devenirii în timp. Cel mai important rol, în realizarea acestui deziderat național, îl au însă autoritățile și instituțiile publice din România, responsabile cu realizarea cadrului optim, începând de la cel legal.

De asemenea, considerăm că, din punct de vedere al sistemului educațional, este necesar ca România să adopte modelul european de educație, axat pe *instruirea pentru viață*. Acest model nu doar că ar putea contribui la eliminarea problemelor esențiale de percepție ale sistemului educațional românesc (supus - în ultimele decenii - unor încercări de reformare lipsite de consistență și de continuitate, care au condus la ineficiența, irelevanța, inechitatea și slaba calitate a demersului școlar) [22], ci ar crea și adevărate premise de a deveni un factor catalizator în dezvoltarea societății românești, având la bază inclusiv reducerea unora dintre fenomenele grave ale criminalității cu care se confruntă România în ultimii 25 de ani.

Mai mult de atât, prin caracterul său competitiv și actual, dovedit în societățile în care a fost implementat, considerăm că modelul european de educație ar putea genera și în România tineri cu abilități de lideri [23], adevărați performeri în depășirea decalajelor pe care țara noastră le-a acumulat, comparativ cu alte state ale Uniunii Europene și nu numai.

Referințe

- [1] Nicola Ioan, „Pedagogie”, Ediția a II-a, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1994.
- [2] O. Șofran, „Instrucție și educație”, Editura Enciclopedică, București, 1970.
- [3] A se vedea: <http://www.doxologia.ro/educatie/documentar/este-imposibil-ca-scoala-sa-inlocuiasca-un-parinte-bun-viata-de-familie-face>
- [4] Șoric Oxana, Lucrare de doctorat cu titlul „Fundamente pedagogice ale formării competențelor parentale în contextul educației axiologice”, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, 2013.
- [5] Cucuș C., „Pedagogie”, Editura Polirom, Iași, 2006, p. 116.
- [6] Durkheim Emile, „Sociologie și filozofie”, 1925.
- [7] Gardner Howard Earl, „Psychology”, 1999.
- [8] Grigoraș Ioan, „Personalitatea morală”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982.
- [9] Voiculescu Florea, Todor Ioana, Aldea Delia, Petrovan Ramona, Buda Lucia, Tăușan Liana, „Psihopedagogie”, Editura Aeternitas, Alba Iulia, 2006.
- [10] Huszár T., „Morală și societatea”, Editura Politică, București, 1967.
- [11] Ludușan Mărioara, „Familia în societatea contemporană”, Eseu, Universitatea “1 Decembrie 1918”, Alba Iulia; A se vedea: <https://xa.yimg.com/kq/groups/86627474/39399962/name/C2+Familia+in+societatea+contemporana.doc>
- [12] Albu Emilia, „Manifestări tipice ale devierilor de comportament la elevii preadolescenței, Prevenire și terapie”, Editura Aramis, București, 2002.
- [13] Cele mai recente statistici ale Institutului Național de Statistică (INS), pun în evidență că aproape 30% dintre copiii români cu vârste de până la 18 ani au abandonat școala, mai mult cu 10% față de acum doi ani, și cu 7% mai mult față de media europeană. A se vedea în acest sens: <http://www.ziare.com/scoala/elevi/romania-trezeste-te-aproape-o-treime-dintre-copii-nu-merg-la-scoala-viitorul-e-sumbru-1423969>.
- [14] Albu Emilia, „Manifestări tipice ale devierilor de comportament la elevii preadolescenței, Prevenire și terapie”, Editura Aramis, București, 2002, p. 47.
- [15] Mitrofan I. (coord.), „Psihopatologia, psihoterapia și consilierea copilului (abordare experiențială)”, Editura SPER, București, 2001.
- [16] Petcu M., „Delincvența. Repere psihosociale”, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1999.
- [17] <http://www.experimentulpitesti.org/public/articole/>
- [18] Mihăilescu I., „Familia în societățile europene”, Editura Universității din București, 1999.
- [19] Cosma Mircea, „Globalizarea și educația”, Revista Army Academy, Academia Forțelor Terestre, trimestrul II, 2004. A se vedea: http://www.armyacademy.ro/reviste/2_2004/r5.pdf
- [20] Canfield Jack, „Principiile succesului. Cum să ajungi de unde ești acolo unde vrei să fii”, Editura ACT și Politon, București, 2015.
- [21] Raportul Grupului de Experți la Nivel Înalt al Comisiei Europene, „România Educației, România Cercetării”, 2007.
- [22] Arts W., Halman L., “European Values at the Turn of the Millennium”, Leiden, Brill, 2004.
- [23] Mitrofan I., Mitrofan N., „Elemente de psihologie a cuplului”, Editura Casa de editură și presă Șansa SRL, București, 1996.
- [24] Popescu R., Situația familiei și a copilului în societatea românească, în Mărginean I., Balașa A. (coord.), Calitatea Vieții în România, București, Editura Expert, 2002.
- [25] Delors J., Comoara lăuntrică, Raportul către UNESCO al Comisiei internaționale pentru Educație în secolul XXI, Iași, Editura Polirom, 2000, p. 30.